

Справедливість як професійно важлива цінність майбутнього вчителя фізичної культури

Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (м. Київ)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Розвиток педагогічної освіти в Україні в європейському контексті потребує посилення уваги з формування особистості, здатної до самостійного розв'язання проблем, творчого саморозвитку, що знайшло відображення в законах України «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Концепції педагогічної освіти, Державній програмі «Вчитель» та інших державних і нормативних документах.

Проблема подальшого вдосконалення якості підготовки педагогічних кадрів особливо актуальна у світлі вимог Болонського процесу. Одним зі шляхів розв'язання цієї проблеми є формування почуття справедливості в майбутніх учителів фізичної культури.

Одним із найважливіших етапів формування особистості сучасного вчителя фізичної культури є навчання у вищому навчальному закладі. Одне з найголовніших завдань ВНЗ – підняти рівень професійної підготовки та розуміння правдивого ставлення до цінностей духовних процесів, зокрема морально-психологічної сфери.

Почуття справедливості як важливий показник професіоналізму вчителя й засіб самореалізації його особистості в спортивно-педагогічній діяльності не формується стихійно. Процес її формування досить складний і динамічний. Не завжди й не кожна складова частина педагогічної підготовки позитивно впливає на розвиток справедливості в студентів – майбутніх учителів фізичної культури.

Доводиться констатувати, що система освіти й виховання, яка склалася в Україні, не формує в майбутніх учителів необхідної мотивації до почуття справедливості.

Поняття «справедливість» належить до тих понять, які активно використовуються в повсякденній взаємодії та одночасно є ключовими для деяких наукових дисциплін, як-от: філософія (етика), психологія, педагогіка, соціологія, політика та ін.

Проблему виховання справедливості не можна назвати достатньо дослідженою, оскільки такий її аспект, як формування почуття справедливості студентів – майбутніх фахівців у галузі фізичного виховання – спеціально не досліджувався.

Кожна доба та культура породжує свої уявлення про джерела, зміст і критерії поняття справедливості – ставлення людини до справедливості еволюціонує разом із розвитком суспільства.

Протягом усієї історії людства уявлення про справедливість змінювалися відповідно до світогляду, цінностей, ціннісних орієнтацій, філософських поглядів та вірувань мислителів. Можна натрапити на різні судження чи навіть протиріччя стосовно цієї категорії, хоча при цьому збереглися й деякі інваріації.

Уже в античну епоху складаються перші уявлення про справедливість. Зокрема, древньогрецькі філософи Сократ, Платон, Арістотель прагнули розв'язати такі питання: що є справедливість, який характер вона має (суб'єктивний чи об'єктивний), функціональне значення її у взаємодії людини й світу. Для Сократа найвищою моральністю була справедливість.

Приступаючи до дослідження проблеми справедливості в студентів – майбутніх учителів фізичної культури, – виділимо різні наукові підходи до визначення категорії «справедливість».

Ф. Бекон стверджує, що справедливість є те, що об'єднує людей та створює основу для права [1].

Г. Гегель розглядає справедливість, як момент мудрості, як абсолютну силу, завдяки чому виникає свобода духу, волі [5].

У Великому енциклопедичному словнику справедливість визначається як поняття про належне, що пов'язане з історично мінливими уявленнями про невід'ємні права людини; воно містить вимогу до відповідності між реальною значущістю різних індивідів (соціальних груп) та їхнім соціальним положенням, між їхніми правами й обов'язками, між діянням і подякою, працею та винагородою, злочином і покаранням тощо [3].

У сучасній етиці цінностей справедливість визначають як умову здійснення решти цінностей, суть якої полягає в необхідності бути справедливим стосовно чужої особистості, поважати її та не втручатися у сферу її свободи.

Український психолог І. Бех розглядає справедливість як одну із суттєвих морально-духовних цінностей особистості. Учений визначає цю категорію «як вид міжособистісної взаємодії, що ґрунтується тільки на значущості справ взаємодіючих суб'єктів» і є «найпростішою потребою, що властива людині незалежно від її особистісного розвитку й суспільних умов, у яких вона перебуває» [2].

У словнику сучасної української мови справедливість визначена, як людські відносини, дії, вчинки, які відповідають морально-етичним і правовим нормам [8].

На психологічному рівні (І. Бех, М. Боришевський, Е. Голинчик, О. Гуревич та ін.) справедливість розглядається науковцями як одна із якостей, що сприяє об'єктивному оцінюванню дій людей і власної дії. Крім того, справедливість визначається, як морально-духовна риса людини, як мета виховання, стимулює особисту активність, самостійність, рішучість у відсічі антигуманних проявів поведінки оточуючих, тісно пов'язується з вимогливістю, принциповістю, добросовісністю, чесністю, правдивістю, чистосердечністю й щирою відкритістю [6].

На рівні побутової свідомості під справедливістю розуміли відповідність, співрозмірність визнання заслугами людини. На це звертає увагу М. Васильєва, слушно підкреслюючи, що «загальне поняття "справедливість" відбиває відповідність між роллю окремих людей і суспільних інститутів у житті суспільства та їх реальним положенням, що відповідає або не відповідає прогресивним ідеалам суспільства...»[4].

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури переконує в тому, що справедливість є важливим компонентом для формування морально-духовного розвитку індивіда та визначає спрямованість усіх розумових, емоційно-почуттєвих, вольових якостей людини, її здатність до самоусвідомлення себе як особистості.

Отже, справедливість учені тлумачать як поняття, що характеризує моральну свідомість, рівномірне розподілення благ і привілеїв між індивідами, тобто має зберігатися відповідний порядок людської взаємодії.

Завдання дослідження – з'ясувати особливості розуміння студентами – майбутніми вчителями фізичної культури – поняття «справедливість», а також визначити вживані асоціації на слово-стимул «справедливість».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Науковці вважають, що навчання у ВНЗ є найбільш важливим періодом для розвитку справедливості як професійно важливої цінності майбутнього фахівця в галузі фізичного виховання та спорту. Це пов'язано з тим, що в цей період здійснюється формування професійної компетентності майбутнього педагога.

На констатувальному етапі дослідження до опитування залучено 335 осіб, студентів інституту фізичної культури та здоров'я Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки у віці від 17 до 22 років. Респондентам запропоновано дати відповіді на шість питань анкети. Анонімність забезпечувала відвертість досліджуваних, вік яких коливається від 17 до 22 років, при цьому 91,2 % респондентів – юнаки, 8,8 % – дівчата. Крім того, 20 учителів фізичної культури м. Луцька та Волинської області мали стаж роботи більше 10 років.

Проблема справедливості є однією з актуальних у сучасній педагогічній науці. Крім того, справедливість – одна з базових у структурі морально-етичних цінностей майбутніх учителів фізичної культури в процесі їхнього навчання.

У процесі дослідження виявлено, що 23,5 % опитаних респондентів більш-менш обізнані з визначенням поняття справедливості.

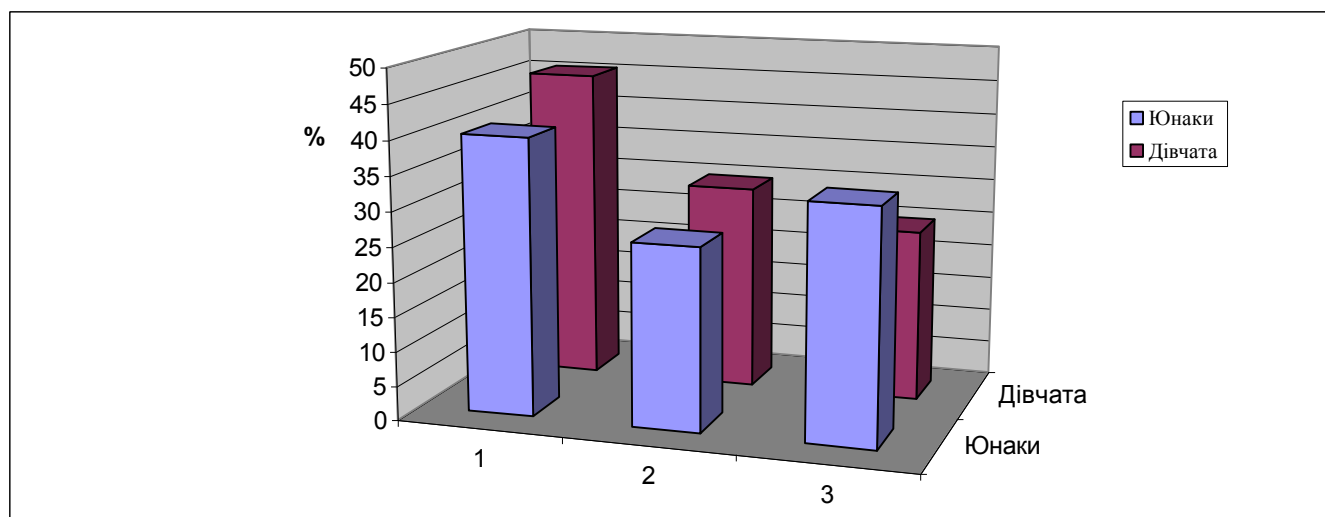

Рис. 1. Відповіді студентів на запитання «Чи вважаєте Ви себе справедливим студентом?»

Примітка: 1 – так; 2 – ні; 3 – інколи

Отримані дані, наведені на рис.1, засвідчили, що 40,1 % опитаних юнаків відповіли «так»; 26,3 % – «ні»; 33,6 % – «інколи»; у дівчат – відповідно, 45,4 %, 29,7 %, 24,9 %.

Щодо запитання «Із чим у Вас, передусім, асоціюється поняття “справедливість?”», 38,9 % юнаків і дівчат зазначили, що справедливість насамперед асоціюється в них із чесністю, 26,4 % – із добром, 21,1 % – відповідальністю, 19,9 % – гідністю, 6,3 % – правдивістю, а найменше трапляються такі асоціації, як законність, виховання, подяка, співчуття, совість, закон тощо. На нашу думку, для опитаних студентів у зазначеному контексті найбільш уживаними є категорія, що асоціюється зі сферою міжособистісних стосунків, тобто семантика поняття справедливості аналізується на основі індивідуальних особливостей особистості.

Під час бесід з'ясовано, що 45,7 % учителів фізичної культури вважають, що вони обізнані із закономірностями формування почуття справедливості на уроках фізичної культури та секційних заняттях у дітей шкільного віку; 19,1 % – відповіли «ні»; 35,2 % – не дали конкретної відповіді.

Етап професійної підготовки – це не лише набуття знань, умінь і навичок, але й формування морально-етичних цінностей особистості. Серед них значна увага повинна відводитися таким цінностям, як справедливість із боку викладача.

Наступне запитання звучало так: «Чи вважаєте Ви викладача справедливим у процесі оцінювання знань студентів?» Проаналізувавши відповіді, установили, що більшість респондентів (42,3 %) сприймає викладача як справедливого при оцінюванні результатів їхнього навчання; 30,0 % – несправедливим; 27,6 % – не завжди. На думку студентів, справедливість позиції викладача в процесі оцінювання знань, умінь та навичок студентів повинна виявлятися в об'єктивно виставленій оцінці.

Висновки. Аналіз наукових праць показав, що проблема почуття справедливості студентів у системі фізкультурно-спортивної вищої освіти недостатньо досліджена. На підставі отриманих результатів можна стверджувати, що в більшості опитаних студентів – майбутніх учителів фізичної культури – обмежені знання про сутність поняття «справедливість» як базової цінності в структурі морально-етичних цінностей.

Перспективи подальших досліджень визначаються потребою розробки науково-методичних рекомендацій щодо формування справедливості в майбутніх фахівців у галузі фізичного виховання та спорту.

Список використаної літератури

1. Бекон Ф. Сочинения / Ф. Бекон. – М. : [б. и.], 1977. – Т. 1. – 567 с.
2. Бех І. Д. Справедливість-несправедливість у міжособистісних взаєминах / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 2. – С. 6–14.
3. Большой энциклопедический словарь. – М. : Сов. энцикл., 1982. – С. 272.
4. Васильєва М. П. Основи педагогічної деонтології : навч. посіб. / М. П. Васильєва. – Х. : Нове слово, 2003. – С. 95.
5. Гегель Г. Философия религии / Г. Гегель. – М. : Мысль, 1977. – Т. 1 – 510 с.
6. Голинчик Е. О. Обыденные представления о справедливости / Е. О. Голинчик, А. О. Гуревич // Вопросы психологии. – 2003. – № 5. – С. 80–92.

7. Іщук Н. Гуманістичні цінності майбутніх учителів фізичної культури / Н. Іщук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – № 2 (10). – С. 26–29.
8. Словник української мови. – Т. 9. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980. – С. 590.

Анотації

У статті розглянуто різні наукові підходи до розуміння поняття «справедливість». Розкрито сутність та зміст категорії «справедливість» як наукового поняття. Виявлено, що 23,5 % респондентів більш-менш обізнані з визначенням поняття «справедливість». 38,9 % юнаків і дівчат зазначили, що справедливість насамперед у них асоціюється із чесністю, 26,4 % – із добром, 21,1 % – відповідальністю, 19,9 % – гідністю, 6,3 % – правдивістю, а найменше трапляються такі асоціації, як законність, виховання, подяка, співчуття, совість, закон тощо. Більшість респондентів (42,3 %) сприймає викладача як справедливого під час оцінювання результатів їхнього навчання, 30,0 % – несправедливим, 27,6 % – не завжди справедливим.

Ключові слова: справедливість, студент, асоціації, особистість, категорія, майбутній учитель фізичної культури, викладач, несправедливість, цінність.

Наталія Іщук. Справедливость как профессионально важная ценность будущего учителя физической культуры. В статье рассматриваются различные научные подходы к пониманию понятия «справедливость». Раскрыты сущность и содержание категории «справедливость» как научного понятия. Установлено, что 23,5 % респондентов более или менее знакомы с определением понятия «справедливость». 38,9 % юношей и девушек отметили, что справедливость, в первую очередь, ассоциируется у них с честностью, 26,4 % – с добром, 21,1 % – ответственностью, 19,9 % – достоинством, 6,3 % – правдивостью, а меньше встречаются такие ассоциации, как законность, воспитания, благодарность, сочувствие, совесть, закон и др. Большинство респондентов (42,3 %) воспринимает учителя как справедливого при оценке результатов их обучения, 30,0 % – несправедливым, 27,6 % – не всегда справедливым.

Ключевые слова: справедливость, студент, ассоциации, личность, категория, будущий учитель физической культуры, преподаватель, несправедливость, ценность.

Nataliya Ishchuk. Fairness as a Professionally Important Quality of a Future Physical Culture Teacher. In the article it was studied different scientific approaches to understanding of the notion «fairness». It was revealed nature and content of the category «fairness» as a scientific notion. It was found out that 23,5 % of respondents more or less are familiar with the notion «fairness», 38,9 % of young men and women noted that fairness at the first place associates with honesty, 26,4 % – with kindness, 21,1 % –with responsibility, 19,9 % – with dignity, 6,3 % – with justice, least it associates with lawfulness, education, appreciation, sympathy, conscience, law and others. Most of respondents (42,3 %) see a teachers as a fair person while estimation of the results of their education, 30,0 % – unfair, 27,6 % – not always.

Key words: fairness, students, associations, personality, category, future physical culture teacher, professor, injustice, value.